

J. S. Møller

– museumsmanden og lægen

Af Åse Jordal-Jørgensen

Denne artikel handler om J. S. Møller (1). Han er især kendt for sine tre kulturhistoriske hovedværker: »Folkedragter i Nordvestsjælland«, »Fester og højtider« og »Moder og Barn«.

Folkedragter i Nordvestsjælland fra 1926, er en beskrivelse af dragter specielt fra Røsnæsegnen i Vestsjælland. I sammenhæng med udgivelsen af denne bog, lavede han en imponerende indsamling af folkedragter til »Kalundborg og Omegns Museum«. Dobbeltværket *Fester og Højtider* I-II fra 1929 og 1933, er en gennemgang af henholdsvis livets og årets fester. Den tager ligeledes geografisk udgangspunkt i Vestsjælland, men nævner også traditioner fra resten af landet. Endvidere har han i værket også forsøgt tydning af de forskellige traditioner. *Moder og Barn* fra 1940 er en beskrivelse af den mundtlige folketradition i forbindelse med graviditet og fødsel.

J. S. Møller blev født i 1865 i Hedeby i nærheden af Give. Hans fulde navn var Jens Schou Christensen Møller og han blev opkaldt efter sin moders første mand. Hans forældre var landmænd.

J. S. Møller fik sin skolegang i landsbyen, men præsten i sognet lagde mærke til hans boglige evner og gav ham derfor privatundervisning. Denne undervisning gjorde det muligt for ham at gennemføre eksamensskolen, som gav adgang til gymnasiet og medvirkede til, at han blev student i 1884. Uden præstens privatundervisning havde dette nok ikke været muligt, men samtidig medførte det, at han måtte flytte hjemmefra i en tidlig alder. Præsten fraflyttede nemlig forældrenes sogn og han måtte flytte med præsten for at kunne fortsætte privatundervisningen.

Efter gymnasiet startede han med at studere medicin på Københavns Universitet og han blev i 1891 læge. Derefter videreuddannede han sig i perioden 1891-93 på forskellige hospitaler og hos en praktiserende læge. I 1893 flyttede han til Kalundborg, hvor han overtog en lægepraksis og han var derefter praktiserende læge indtil 1936, da han gik på pension. Fra 1915 var han endvidere kredslæge.

I 1908 blev han medstifter af Museumsforeningen i Kalundborg og han blev derefter valgt som formand af foreningen og leder af museet. Disse hverv fortsatte han med indtil sin død i 1950, skønt han var flyttet til København i 1936, da han gik på pension. I København påtog han sig endvidere hvervet som redaktør af SygekasseBladet.

J. S. Møller var igennem hele sit liv en utrolig aktiv mand, foruden at han var læge og museumsleder, havde han også mange andre tillidshverv.

Desuden var han en meget aktiv forfatter, der skrev om mange forskellige emner: Sundhed, kulturhistorie, medicin/folkemedicin, medicin/historie, fagpolitik, nekrologer, bogsamlinger, skole, selvbiografi, medicin og foto (2).

Fortiden/samtiden

Artiklen her vil behandle hovedemnet medicin/folkemedicin. Dette emne er interessant fordi hans lægelige interesser hovedsageligt er knyttet til den moderne lægevidenskab, hvor han ikke har en særlig stor forståelse for den »alternative« behandling – mens hans kulturhistoriske interesser hovedsageligt er knyttet til almuekulturen, herunder folketroen der bl.a. omfatter kloge mænd/koner, som han har en forståelse for. Han befinder sig altså i et dilemma, fordi han på den ene side kan acceptere den »alternative« behandling i fortiden, hvor det var kloge mænd/koner, der udøvede deres kunst, mens han på den anden side ikke kan acceptere nutidige »kvaksalvere«. Det er denne side af J. S. Møller, der især vil blive behandlet i det følgende.

Før jeg overhovedet begynder at beskrive dette dilemma, er der en ting, læseren bør gøre sig klart: J. S. Møller beskæftiger sig med utrolig mange forskellige emner og ser ikke selv et formål i at betragte det, han beskæftiger sig med, som et samlet hele. Derfor er det vigtigt at kende hans teoretiske baggrund, både indenfor lægevidenskaben og kulturhistorien, for at forstå dette dilemma. Der er nemlig en klar adskillelse mellem hans lægelige og hans kulturhistoriske arbejde, dog med det forbehold, at han i tre af sine titler i sit kulturhistoriske forfatterskab anvender lægevidenskabelige forklaringer (3), mens han omvendt ikke i sit lægelige arbejde kommer med kulturhistoriske forklaringer. Dette skyldes at han i sit kulturhistoriske arbejde overvejende er evolutionist. Han evolutionistiske tankegang medførte nemlig, at det der skete i gamle dage var forståeligt, fordi menneskeheden på det tidspunkt endnu ikke var kommet op på et så højt kulturelt stade, som vi er i dag, hvorimod den »alternative« behandling, der foregik på J. S. Møllers tid, var uforståelig.

Eksempelvis skriver han i *Fester og Højtider* meget forstående om gamle dage:

Saaledes var der da mangt og meget, som den gamle almue havde at ty til i Sygdomstilfælde. Midlerne »hjælp« jo ikke altid, men det gør Lægens Kunst jo heller ikke. Der er Grænser for al menneskelig Formaaen (4).

J. S. Møller, 1865-1950.

Lignende citater vil man aldrig kunne finde i de af hans titler, der er skrevet til lægekolleger eller som sundhedsoplysende artikler til det brede publikum.

Han skriver videre, at lægebøgerne eller den kloge kone/mand var nødløsningen mange måtte ty til, da der endnu ikke var læger nok på landet og landbefolkningen derfor ikke kunne søge en »rigtig« læge. Han mener ud fra et medicinsk synspunkt, at bøgerne ikke har haft nogen værdi, og at de er et »underligt Ruskomsnusk« (5). Han er meget forstående over for fortiden, men når Evald Tang Kristensen mener, at disse bøger kan gøre nytte i dag, er han af en anden opfattelse:

Det er urigtigt, naar den enestaaende Folkemindsamler Evald Tang Kristensen tror, at senere Tidens Folkemedicin indeholder meget værdifuldt, som Lægevidenskaben burde agte vel, men ikke agter vel. Det er ligesaa urigtigt, naar han tror, at Lægfolk kan have nogen *Gavn* af den store Samling Lægeraad fra ældre Skrifter og fra Folkemunde, som han har udgivet i Trykken (*Gamle Raad for Sygdomme hos Mennesket*, Viborg 1922, s. 15). Bogens Betydning er vel ganske utvivlsom, ja stor, men den ligger på et ganske andet Felt (6).

Med den sidste sætning henviser J. S. Møller til den betydning disse bøger har som kilder i forskningen af folketroen.

Der er andre end Evald Tang Kristensen, der mener at alternative sundhedsbehandlere kan have et nyttigt virke. I det følgende citat henviser J. S. Møller til »danske Mænd paa endog meget fremtrædende Poster«. Her tænker han nok på lægekolleger, for samtidig med udgivelsen af bogen *Fester og højtider. I*, skriver han et indlæg om kiropraktorer i *Ugeskrift for Læger*, hvoraf det fremgår, at han er modstander af, at de skal have mulighed for at få autorisation. Han mener, at hvis man forsvarede kiropraktorerne, er det det samme som at forsvare kvaksalverne.

Men når man i vore Dage kan blive Vidne til, at danske Mænd på endog meget fremtrædende Poster i vort Samfund kan gaa i Breschen for Kvaksalver og kloge Koner, virker dette unægtelig noget overraskende, tilmed da Nutidens Kvaksalver, sikkert i Modsætning til de fleste af Fortidens kloge Mænd og Koner, ofte ikke er i god Tro. Man skulle dog tro, at Oplysningen nu var saa stor, at saadanne Forsvarere kunne vide at virkelig nyttebringende Lægebehandling forudsætter Kendskab til Kroppens Bygning og normale Livsfunktioner, til de af de forskellige Sygdomme fremkaldte anatomiske og fysiologiske Forandringer i de forskellige Organer, til Sygdomsaarsager og til Kroppens Modtagelighed for Sygdomme samt til Lægemedlernes Virkemaade paa de forskellige Organer og paa Legemet i sin Helhed (7).

J. S. Møller gør meget ud af at forsvare fortidens »fejltagelser« ud fra sin lægevidenskabelige tankegang. Han beskriver i *Moder og Barn* nogle af datidens meget barbariske metoder ved fødsler, som ikke foregik »normalt«. Man benyttede bl. a. forskellige kroge, som blev sat fast i barnets hoved og kranium, så man på den måde kunne trække barnet ud:

Men det vilde jo være uretfærdigt at bebrejde Jordemødrene i ældre Tider de voldsomme og urigtige Metoder, som de har anvendt, og som Læger i ældre Tider ogsaa har anvendt. Thi hvad skulde de gøre? De vidste ikke bedre Raad, og at lade baade Moder og Barn dø uforløst uden et sidste Forsøg, hvor grusomt dette end maa synes os, maatte være en svær Beslutning at tage (8).

Men for ham er det vigtigt at kunne skelne mellem den videnskabelige lægekunst og folkemedicinen eller troldomsmedicinen. Lægevidenskaben har ikke altid vidst, hvad der var det rigtige, men det vidste den nu efter J. S. Møllers opfattelse. Derfor skulle man skelne mellem lægevidenskaben og folkemedicinen og J. S. Møller anvendte lægen Reichborn-Kjenneruds (9) definition på forskellen mellem lægekunst og folkemedicin:

Den videnskabelige Medicin søger først at stille Diagnosen, dernæst søger den at finde Sygdommens Aarsag, kan Aarsagen fjernes, vil Naturens egen Lægekraft, støttet af positive Lægeraad, gøre Resten. Troldomsmedicinen søger først og fremmest at finde Aarsagen, men dermed havde man ogsaa Diagnosen, saa man ikke byggede paa Sygdommens Symptomer, og dermed var Behandlingen i mange Tilfælde givet, da man troede, at det samme, som var aarsag til Sygdommen, ogsaa vilde hjælpe mod denne (10).

I dag, i 1990'erne, kalder man den tids lægevidenskabelige arbejdsmetode for »apparatfejlmotoden«. Heri lægger man den kritik, at datidens læger så på mennesket som en maskine, hvis enkelte dele kunne gå i stykker. Metoden anvendes stadig i dag, dog har man også øje for at det ydre miljø og psykiske faktorer kan have en betydning.

Når man i dag ser på J. S. Møller som læge, må man hele tiden have i baghovedet, at han er en af de »gamle« i den nyere tids lægevidenskab. Den nye tids lægevidenskab grundlagdes mellem 1850 og 1900. Eksempelvis kendte man ikke før 1850 til mikroorganismene og vidste ikke, at de var årsagen til de fleste sygdomme. Man vidste heller ikke, at der ved befrugtningen både indgik en sædcelle og et æg og man troede, at det var sædcellen, der alene formede fostret. Indtil slutningen af forrige århundrede var grundlaget for lægevidenskaben Hippokrates' (ca. 460-377 f. Kr.) teori om de fire forskellige væsker, som mennesket bestod af: blod, slim og sort og gul galde.

Mange af de lægevidenskabelige forklaringer, J. S. Møller bruger i sit kulturhistoriske forfatterskab, skal ses med en forståelse for den forholdsvis korte levetid den nyere tids lægevidenskab på hans tid havde haft. Han brugte f. eks. diagnoser som »Hysteri« og »Sindssygdom«, som dengang var almindelige. I dag virker disse diagnoser eller udtryk, som vi vil kalde dem, alt for voldsomme og de er gået ind i sproget som skældsord. Diagnoserne eksisterer stadig inden for lægevidenskaben, men der er bare kommet flere underbetegnelser på sygdommene, så derfor er de to ovennævnte betegnelser ikke så gængse længere. Det følgende citat er et eksempel på hvordan J. S. Møller benytter datidens diagnoseform på folketroen:

Nævnes maa endnu de sygelige Vrangforestillinger der hos Sindssyge kan give sig de mærkeligste Udtryk; endvidere er der særdeles mange Mennesker, navnlig sådanne, der hører til de saakaldte degenererede Psykopather, der har en ubetvingelig Lyst og Trang til dels at lyve, Løgne, som de selv til sidst ofte kommer til at tro paa, dels at lave Historier (fabulere), dels at gøre sig til Midtpunkt i en række interessante og opsigtsvækkende Begivenheder, som de selv i mere eller mindre grad er Mestre for. Det er oftest blandt saadanne halvabnorme, navnlig blandt hysteriske Personer, at man maa søge Ophavet til de store »Spøgeri« affærer (de saakaldte »Poltergeist« Fænomener, hvoraf et Par Eksempler, ikke af de største, er fremdraget foran (s. 303) (11).

Lignende forklaringer kan også findes om årsagen til heksebrændingerne. Derfor mener J. S. Møller, at det er lægevidenskaben og ikke historikerne, der kan forklare vanviddet med at brænde hekse af på bålet:

Det blev den ny Tids Lægevidenskab, navnlig den, der beskæftiger sig med Nervesygdomme og Sindslidelser, der løftede Sløret og i hvert Fald nogenlunde gav os Svar derpaa (12).

En af metoderne ved de forskellige hekseprøver bestod bl. a. i at finde følelseløse partier af huden, og hvis de fandtes var vedkommende en heks. Følelseløshed på større eller mindre områder er i J. S. Møllers tid symptom på sygdommen hysteri (13). Ligeledes har han eksempler på, at sindssyge personer kan have »seksuelt farvede, natlige Fantasier« (14) og hvis disse på heksefølgelsernes tid kunne tilpasses folketroen, kunne disse personer på grund af deres sindssygdom være blevet dømt som hekse. J. S. Møller fandt altså, at forskellige sygelige former for opførsel har været medvirkende årsag til, at man har troet på hekse, da man ikke havde en lægevidenskabelig forklaring på denne form for optræden og derfor har forbundet den med noget ondt, som så kunne passe ind i folketroen om djævlens. Hans påstand

var, at de dømte hekse ofte har været syge og har haft sygdommen hysteri eller sindssygdom.

Ligeledes kan troen på skiftinge også forklares medicinsk: Hvis man fik et barn, der så »unormalt« ud, måtte der jo være en forklaring. Da man ikke havde den lægevidenskabelige forklaring, måtte der være sket noget magisk siden ens barn ikke så ud som andres børn:

3-4 egentlige Misdannelser forekommer hos hver 1000 Børn, der fødes. Deraf udgør Hareskaar alene 1 pct. De er oftest arvelige. Beretningerne om saadanne Misdannelser har i ældre Tid oftest antaget uhyrlige, helt fantastiske Former, hvorom talrige Afbildninger i ældre Litteratur tydeligt vidner (15).

Derfor har kvinden også skullet passe meget på, når hun var gravid og dette emne er efter J. S. Møllers opfattelse et af de mest spændende områder inden for folketroen:

Svangerskab og Fødsel udgør i virkeligheden et af de allervigtigste Kapitler indenfor Folketro og Folkeskik, da vi her kommer Folkets intime Sjæl nærmere end vel paa noget andet Omraade indenfor Folkeoverleveringen (16).

Men J. S. Møller mente ikke, at den gravide kvinde i samtiden var i samme fare som før i tiden. Man havde nu fundet frem til årsager til folketroen omkring graviditeten. I 1700- og 1800-tallet henstillede man til krøblinge og lign. ikke at optræde offentligt, da en gravid kunne blive angst ved at se vedkommende og på den måde komme til at skade sit foster. Nu vidste man, at det ikke kunne skade, og derfor syntes J. S. Møller det var mærkeligt, at man kunne finde samme argumentation hos kvindeforeningerne i 1935, når de ønskede, at kvinder skulle kunne føde i narkose. De havde følgende begrundelse for deres ønske:

Mangen Kvinde udsætter sit Helbred ved i Angst i Svangerskabsmaanederne at tænke paa det, der muligvis forestaar hende under selve Fødslen; dette gaar i mange Tilfælde ud over både Moders og Barns Nerver og gør Kvinden mindre egnet og oplagt til Arbejdet i Hjemmet baade før og efter Fødslen (17).

J. S. Møller lader Sundhedsstyrelsen svare på dette krav og det virker implicit, som om det også er hans egen mening om denne sag.

Dette er næppe berettiget; for Barnets Vedkommende kender man under ingen Omstændigheder Tilfælde, hvor den i Skrivelsen formodede Angst har haft paaviselig Indflydelse paa Barnets Helbredstilstand, for Kvindens vedkommende vil det ligeledes gælde, at Smerter ved en Fødsel eller Frygten derfor ikke medfører nogen sundhedsmæssig Risiko.

Samtiden

I begyndelsen af det medicin/folkemedicinske forfatterskab var det først og fremmest arkanaprodukterne (arkana er et lægemiddel, hvor det ikke er oplyst, hvad indholdet er), der havde J. S. Møllers interesse, og indtil begyndelsen af 1930'erne var det hovedsageligt disse artiklerne handlede om. Det er først efter at han holdt op som læge i 1936, at han startede »hetzen« mod de alternative sundhedsbehandlere og fra samme tidspunkt brugte han bevidst begrebet kvaksalvere om disse.

Der var ligeledes en tidsmæssig faktor, som betingede hvilken benævnelse J. S. Møller bruger for de alternative behandlere. Før i tiden, dvs. før det 20. århundrede kaldte han behandlerne kloge koner og mænd etc; samtidens alternative behandlere kaldte han kvaksalvere og deres medicin arkana. Der er for J. S. Møller en væsentlig forskel, som man som læser ikke må overse, for hvis man gør det, forvrænger man hans forfatterskab. Derfor er han selv meget bevidst om hvilket medium han skriver i og til hvem.

Igennem hele sit virke gjorde han en ihærdig indsats for at stoppe den alternative behandling, dvs. af behandlere uden autoriseret, lægevidenskabelig uddannelse.

J. S. Møller begynder allerede i 1902 »hetzen« mod den »alternative« sundhedsbehandling i en artikel i *Ugeskrift for Læger*, hvor han beskriver kvaksalveriets historie og kvaksalveriets medicin, arkana. Her skelner han ikke imellem fortiden og nutiden, kun på det plan at han mener, at nutidens mennesker burde være langt klogere end fortidens:

Jo mere man fordyber sig i denne Gren af Kulturhistorien, des mere vokser ens Pessimisme, hvis man i forvejen er forfalden dertil, des mere taber ens Tro paa menneskeligt Fremskridt sig, des mere svinder ens Haab om, at Dumhed og Overtro nogensinde vil ophøre at regere Verden (19).

Han sammenligner videre i artiklen samtiden (1902) med slutningen af middelalderen og mener fatisk, at man ikke er kommet videre. Grunden til, at arkana stadig bliver brugt er dels, at de engang imellem virker ved et tilfælde, og dels placeboeffekten, altså troens virkning. J. S. Møller giver apotekerne og lovgivningen skylden for, at arkana eksisterer (20). Han gennemgår endvidere lovgivningsarbejdet omkring arkana i Danmark (21) og i en anden artikel gennemgår han Tysklands lovgivning på samme område, og påpeger, at tysk lovgivning er bedre end den danske, fordi den er meget strammere (22). Der sker en lovmæssig stramning i Danmark i 1904, som medfører en forbedring, men stadigvæk er lovgivningen efter J. S. Møllers mening ikke stram nok:

Overtroen, Mystiken har endnu tag i Folk, man tager sørgeligt Fejl, hvis man af den kendsgerning, at Befolkningens gamle overtroiske Forestillinger efterhånden taber sig, mener, at Overtroen er i Aftagende. Nej! Den tager blot ny Klæder paa – moderne Klæder, der passer til vor Tid: den klæder sig ud som Spiritist, som Magnetisør, som »Videnskabsmand«, som »Naturlæge« (23).

Andre artikler om emnet indeholder oplysninger om nye produkter af typen arkana. J. S. Møller beskriver dem og fraråder brugen af disse.

J. S. Møllers kritik af kvaksalvere, som han kalder uautoriserede sundhedsbehandlere, er ligeså hård som kritikken mod de forskellige arkanaprodukter:

I vort civiliserede og oplyste Land holdes Overtro og primitive Forestillinger og Følelser oftest ret godt skjult. Men det er saadanne, der ligger til Grund for Tiltroen til Kvaksalvere, enten Vedkommende blot kaldes »klog Kone«, eller han eller hun kalder sig Kiropraktiker, »Massør« eller »Psychoanalytiker« (24).

Han er igen utilfreds med lovgivningen og synes ikke, den er stram nok over for kvaksalverne.

I et foredrag for yngre læger i 1941 (25), og i en række artikler i *Sygekasse-Bladet* i 1940 og 1941 gennemgår han slavisk de forskellige behandlere, der efter hans mening hører under betegnelsen kvaksalvere, og han ser også på hvilke metoder de anvender i deres behandling. De behandlere han gennemgår er: 1) kiropraktikere, 2) behandlere, der bruger religiøs påvirkning, 3) behandlere, der bruger dyrisk magnetisme, 4) behandlere, der bruger elektricitet, 5) behandlere, der bruger medicin, 6) homøopatikere, 7) naturlæger, 8) behandlere, der bruger massage, bade og lys, 9) behandlere, der helbreder benbrud, forvridninger og sår.

I artikelserien gennemgår han også lægernes behandlingsmetoder for at overbevise læseren om, at det er de rigtige. Han har forud for dette også kunnet fortælle om forskellige retssager, de enkelte behandlere har været involveret i og om hvordan de er blevet dømt og hvordan patienten, der havde opsøgt en uautoriseret behandling, er kommet galt af sted. Han forklarer endvidere, at grunden til at nogle patienter bliver helbredt hos disse behandlere er suggestion.

Artiklerne fra *SygekasseBladet* i 1940 og 1941 om kvaksalvere får han udgivet samlet i en bog i 1942 (26). I en afsluttende kommentar i denne, skriver han:

Den menneskelige Taabelighed og ofte fænomenale Lettroenhed er også uudrydelig. Evig gyldig er den gamle Talemaade: »Verden vil bedrages«

(mundus decipi vult). Og hertil vil Kvaksalveren ofte være saare villig. Men Talemaadens Fortsættelse: »altsaa vil den blive bedraget« (ergo decipatur) burde ikke lettes ved en slet Lovgivning (27).

Og videre:

Derfor bør ogsaa Kvaksalveribestemmelserne i den nugældende Lov af 14. Marts 1934 snarest muligt afløses af et absolut Forbud med meget alvorlige Straffe for Overtrædelse heraf (28).

Normalt i sit lægevidenskabelige forfatterskab anvender han ikke en kulturhistorisk synsvinkel, men omvendt anvender han ofte en lægevidenskabelig synsvinkel i sit kulturhistoriske forfatterskab. Der er dog en undtagelse, i artiklen »Magi ved Svangerskab og Fødsel« fra *Ugeskrift for Læger* 1939 (29). I denne mener han, at lægen skal sætte sig ind i »folkelig Psykologi« (30), logik og tro. Ligeledes at folketroen ved svangerskab og fødsel har været udbredt hos lægerne. Han illustrerer dette med en del eksempler. Samtidig med denne artikel er han i gang med at skrive bogen *Moder og Barn*, som er et kulturhistorisk værk om folketroen omkring graviditet og fødsel. Modsat folketroen om arkana og kvaksalvere, finder han stadig folketroen omkring dette emne interessant og opfordrer sine kolleger til at indsamle materiale om det til folklorister.

De, mine Kolleger, vil af og til have mulighed for at træffe tilsvarende [Overleveringer], de bør da nedskrive dem og lade dem komme Folklorister tilgode. Og Kendskabet til dem skulde heller ikke synes at kunne være Lægen i hans daglige Virksomhed noget ligegyldigt. Uden dette Kendskab vil i hvert Fald meget i Folkemedicinen og adskilleligt i Lægekunstens og i Lægevidenskabens lange Historie være gaadefuldt (31).

Han ønsker, at de skal indsamle folketroen omkring dette emne til folklorister, ikke for at de overhovedet skal anvende rådene eller på nogen måde inddrage dem i behandlingen af patienterne, men optegne folketroen og give denne videre til folklorister. På dette ene område accepterer J. S. Møller en overbevisning hos patienterne, da den ikke kan få en fysisk indvirkning på patienten, men kun en psykisk. Patienterne kan altså ikke skade sig selv ved at have denne tro, og der er ikke nogen, der kan have en økonomisk fordel af den. Det er det eneste sted, han som læge henvender sig til kolleger med et kulturhistorisk budskab om at indsamle folketro. Normalt henvender han sig til sine kolleger med et budskab om at nedkæmpe folketroen inden for sundhedsbehandlingen.

Det mest spændende i J. S. Møllers forfatterskab og virke er, at han dels 1) er lægen, der skal udrydde overtro, og 2) er kulturhistorikeren, der kan bruge

lægevidenskabelige forklaringer på kulturhistoriske fænomener. På dette område er J. S. Møller en ener med sit kulturhistoriske forfatterskab. Rent logisk mener jeg, det er underligt, at han ikke selv har set en modsætning i dette forhold. Han har i den grad adskilt samtiden fra fortiden. Han har ikke set, at det er den samme form for kulturhistorie, når han beskæftiger sig med samtidens kvaksalvere og fortidens kloge koner. Samtidens kvaksalvere kritiserer han, fortidens kloge koner undskylder han. Hans latinske ordsprog, »mundus decipi vult – ergo decipiatur« (verden vil bedrages – altså vil den blive bedraget), gælder altså ikke fortiden, underforstået at de var så dumme, at det jo ikke kunne være anderledes. Man kunne forsvare J. S. Møllers splittelse med, at han er evolutionist. Men jeg mener ikke, at man kan tillægge evolutionismen den underforståethed, at mennesker som levede tidligere skulle være dumme. Derfor burde J. S. Møller nok have indset sit eget dilemma. Men han har ikke selv set en sammenhæng imellem disse to typer forfatterskaber. Han har henvendt sig til to forskellige fora. Som lægen henvender han sig til kolleger og patienter – nogle, der har interesse for nutiden. Som kulturhistoriker henvender han sig til andre kulturhistorikere og kulturhistorieinteresserede – nogle, der har interesse i fortiden.

Noter:

1 Denne biografiske artikel er skrevet på basis af et cand. phil. speciale i folkloristisk.
2 Rækkefølgen er bestemt ud fra mængden af publicerede titler i fagtidsskrifter eller monografier.
3 *Fester og Højtider*. I-II. og *Moder og Barn*.
4 *Fester og Højtider*. I. 1929. Side 253.
5 *Fester og Højtider*. I. 1929. Side 331.
6 *Fester og Højtider*. I. 1929. Note 2 side 331.
7 *Fester og Højtider*. I. 1929. Side 332.
8 *Moder og Barn*. *Danmarks Folkeminder* Nr. 48. 1940. Side 144.
9 Reichborn-Kjennerud er født i 1865 samme år som J. S. Møller, han dør i 1949 et år før J. S. Møller. De to er så samtidige, som man overhovedet kan være.
10 *Moder og Barn*. *Danmarks Folkeminder* Nr. 48. 1940. Side 18.
11 *Fester og Højtider*. I. 1929. Side 436.
12 *Fester og Højtider*. II. 1933. Side 191.
13 *Fester og Højtider*. II. 1933. Side 197.
14 *Fester og Højtider*. II. 1933. Side 196.
15 *Moder og Barn*. *Danmarks Folkeminder* Nr. 48. 1940. Side 34.
16 *Moder og Barn*. *Danmarks Folkeminder* Nr. 48. 1940. Side 12.
17 *Moder og Barn*. *Danmarks Folkeminder* Nr. 48. 1940. Side 25.
18 *Moder og Barn*. *Danmarks Folkeminder* Nr. 48. 1940. Side 26.
19 Om arkana og hemmelige Lægemedler. *Ugeskrift for Læger* 1902. Side 987.
20 Arkana. *Archiv for Pharmaci og Chemi*. 1902. Side 457-460.
21 Lovgivningsarbejdet og Arkanauvæsenet. *Ugeskrift for Læger* 1903. Side 409-414.
22 Tysklands Arkanalovgivning. *Ugeskrift for Læger*. 1904. Side 568-574.
23 Arkanauvæsenet. *Det ny Aarhundrede* April-September, 1904. Side 266.
24 Gammel Overtro i moderne Belysning. *Ugeskrift for Læger* 1932. Side 1257.
25 Moderne Kvaksalveri. *Maanedskrift for praktiserende Læger* 1941. Side 426-441.
26 Om Kvaksalveri og Kvaksalvere. 1942.
27 Om Kvaksalveri og Kvaksalvere. 1942. Side 120.
28 Om Kvaksalveri og Kvaksalvere. 1942. Side 128.
29 Side 819-826.
30 Udtrykket anvender han i artiklen »Magi ved Svangerskab og Fødsel« fra *Ugeskrift for Læger* 1939. Side 819-826.
31 Magi ved Svangerskab og Fødsel. *Ugeskrift for Læger* 1939. Side 85-826.

Udvalgt bibliografi

Kulturhistorie

- 1914: Boligskik i Kalundborgegnen i ældre Tid. *Fra Holbæk Amt* 1914. 76-108. (Også udgivet som særtryk sammen med artiklen med samme titel fra 1915).
- 1915: Boligskik i Kalundborgegnen i ældre Tid. *Fra Holbæk Amt* 1915. 5-44. (Også udgivet som særtryk sammen med artiklen af samme titel fra 1914).
- 1915: *Kalundborg og Omegns Museum*. Kalundborg 1915.
- 1919: Dr. Phil Folmer Dyrhund. *Fra Holbæk Amt* 1919. 93-103.
- 1919: Om Kongens Møller og Omegn i gamle Dage. *Fra Holbæk Amt* 1919. 115-117. I starten af denne artikel er der et portræt af Karoline Graves skrevet af JSM.
- 1919: Smaa Meddelelser fra Kalundborg og Omegns Museum. *Fra Holbæk Amt* 1919. 104-114.
- 1920: Meddelelser fra Kalundborg og Omegns Museum. *Fra Holbæk Amt* 1920. 52-77. (Også udgivet som særtryk).
- 1924: Kalundborg Kirke. *Fra Holbæk Amt* 1924. 128-145. (Også udgivet som særtryk).
- 1924: Oprindelsen til Ordet »Jordemor«. *Tidsskrift for Jordemødre* 1924, 34: 168-172. (Også udgivet som særtryk).
- 1926: Folkedragter i Nordvestsjælland. *Danmarks Folkeminder* nr. 34, 1926.
- 1928: Nationalmuseet. *Tidsskrift for Dansk Folkeoplysning* 1928. 512-518.
- 1929: *Fester og Højtider* I. Holbæk 1929.
- 1929: Anmeldelse: H. F. Feilberg: Nachschlagerregister zu Henning Frederik Feilberg. Udg. af Hans Ellekilde. *FFC*. 1929. *Danske Studier* 1929. 186-187.
- 1930: Sommer i By i Danmark. *Danske Studier* 1930. 97-132. (Også udgivet som særtryk).
- 1931: Folkedragter i Odsherred. *Odsherred*, Red. af Tage Christiansen. 3. saml. 1931. 5-8.
- 1931: Lidt om Folkedragter i Holbæk Amt. *Turistforeningen for Danmark*. Årbog 1931. 235-251. (Også udgivet som særtryk).
- 1933: Foreningen Danmarks Folkeminder. *Bogens Verden* 1933. 79-80.
- 1933: Om Brudestrømpebånd. *Aarsberetning for Kalundborg og Omegns Museum* 1933. 14-18.
- 1933: Egnens Folk i Sød og Skik. *Beretningen om Det 11. danske Hjemstavnstævne i Kalundborg* 1933. 41-54.
- 1933: *Fester og Højtider* II. Holbæk 1933.
- 1933: De kulturhistoriske Museer som pædagogisk Hjælpemiddel. *Folkeskolen* 1933. 78-82. (Også udgivet som særtryk).
- 1934: Museumsindsamling og Folkemindeforskning. *Fortid og Nutid* 1933. 179-185.
- 1934: Kalundborg og Omegns Museum. *Det hist-topografiske Værk: Holbæk Amt*. 1933-34. 175-182.
- 1936: *Kalundborg og Omegns Museum*. En illustreret Vejledning. Kalundborg 1936.
- 1937: De kulturhistoriske Provimsmuseer. *Politikens Kronik* 30. marts 1937.
- 1937: Diskestangen. *Sprog og Kultur* 1937. 33-55. (Også udgivet som særtryk).
- 1937: Et Polititegn som Amulet. *Danske Studier* 1937. 53-73.
- 1938: Trendefletninger i Kalundborg og Omegns Museum. III. *Haandarbejdets Fremme* 1938 Nr. 13: 218-220.
- 1938: Aarsfester fra Vaar til Høst. *Nordisk Kultur* 1938, Nr. 22. 113-142.
- 1938: Husslangen. Festskrift tilegnet Carl Klitgaard. *Jydske Samlinger* 5. Række, 4. Bd. 215-229. (Også udgivet som særtryk).
- 1939: Hjemstavns museet og dets Benyttelse. *Haandbog i Hjemstavnsforskning*. Ved Regnar Knudsen. 1939. 321-337. (Også udgivet som særtryk).
- 1939: *Danske kulturhistoriske Museer*. 1939. Medforfatter er Chr. Axel Jensen.
- 1940: Moder og Barn. *Danmarks Folkeminder* Nr. 48. 1940.
- 1940: Vor Frue Kirke i Kalundborg. *Fra Holbæk Amt* 1940. 134-162.
- 1941: Lindegaarden i Kalundborg, dens historie og dens ejere. *Fra Holbæk Amt* 1941. 37-105.

- 1941: Vor Hjemstavn. *Fra Holbæk Amt* 1941. 5-20.
 1942: Lindegaarden i Kalundborg, dens historie og dens ejere. *Fra Holbæk Amt* 1942. 5-84.
 1943: Anmeldelse: H. P. Hansen: Kløge Folk. 1942. *Ugeskrift for Læger* 1943. 349-351.
 1943: Om Maalen og Signen. *Fra Holbæk Amt* 1943. 61-66.
 1944: Kalundborg og Omegns Museum og dets Tilblivelse. *Danmark Aargang* 1944, Nr. 4: 322-328.
 1946: Historisk Samfund ved en Milepæl. *Fra Holbæk Amt* 1946. 189-191.

Medicin/folkemedicin

- 1902: Om hemmelige lægemidler (Arkana) og deres bekæmpelse. *Ugeskrift for Læger* 1902. 985-997, 1009-1023, 1063-1071. (Også udgivet som særtryk).
 1902: Diskussionsindlæg angaaende Arkana. *Archiv for Pharmaci og Chemi* 1902. 457-460.
 1903: Diskussionsindlæg angaaende Arkana. *Archiv for Pharmaci og Chemi* 1903. 33-40.
 1903: Lovgivningsmagten og Arkanauvæsenet. *Ugeskrift for Læger* 1903. 409-414.
 1904: Tysk Arkanalovgivning. *Ugeskrift for Læger* 1904. 568-574.
 1904: Arkanauvæsenet. *Det ny Aarhundrede* 1904. Nr. 1. 266-274.
 1907: Den personlige Magnetisme. *Kalundborg Dagblad* 21.6.1907.
 1920: Et nyt Arkanum. *Ugeskrift for Læger* 1920. 1591-1592, 30-32.
 1927: Et Arkanum. *Ugeskrift for Læger* 1927. 304-305.
 1932: Gammel Overtro i moderne Belysning. *Ugeskrift for Læger* 1932. 1257. Også udgivet i *Sygeplejen* 1933, 24: 17-24.
 1940: Om Kvaksalveri og Kvaksalvere. I-VII. *SygekasseBladet* 1940, nr. 6-12.
 1941: Om Kvaksalveri og Kvaksalvere. VIII-XVII. *SygekasseBladet* 1941, nr. 1-11.
 1941: Moderne Kvaksalveri. *Maanedskrift for praktiserende Læger* 1941. 426-441. (Også udgivet som særtryk 1942).
 1942: Kvaksalveri og Kvaksalvere. Artiklerne af samme navn er blevet udgivet samlet. 1942. *SygekasseBladet* 1942, nr. 6.
 1942: Troen paa Kvaksalverens Evner. *SygekasseBladet* 1942, nr. 8.
 1944: Læge Hindhede optræder som Talsmand for Kvaksalver. *SygekasseBladet* 1944, nr. 11.
 1944: Efterskrift til et indlæg af M. Hindhede. *SygekasseBladet* 1944, nr. 12.

Summary

J. S. Møller – Physician and Museologist

J. S. Møller lived from 1865 to 1950. A medical doctor by profession he simultaneously pursued his vivid interest in cultural history. He was one of the founding fathers of Kalundborg County Museum (Kalundborg og Omegns Museum) just as he was actively engaged in the work of several cultural associations.

One of the subjects he treated from a historical as well as medical point of view was alternative medicine. In his capacity as a historian dealing with cultural traditions of the past he expressed great sympathy for the treatments administered by unqualified practitioners in bygone days; his argument being their lack of knowledge. They preceded the breakthrough of modern medicine. However, in his own medical practice he was staunchly opposed to contemporary practitioners of an alternative nature. He was in fact strongly in favor of prohibiting by law all forms of treatment outside the confines of traditional medicine; he found them to be wholly unjustified and more often than not: plain fraud. He managed to reconcile his acceptance of complementary treatments in the past with his opposition to contemporary alternatives to traditional medicine through the idea of evolution. His argument was that Denmark had now reached a cultural and scientific level where such practices were no longer acceptable. In no way did he see his own dilemma.